

O teh stvareh je bilo treba spregovoriti, »ker so pomote in potvare žilavo trdovratne in se vse prerade prenašajo«.

Vsakdo ima pravico, da ocenjuje in vrednoti, da hvali in graja, razmišlja in razsoja; toda kdor hoče biti kritik, mora imeti poleg trdnega strokovnega znanja visoko intelektualno raven, predvsem pa širino, jasna načela in občutek za odgovornost, ki izključuje vsak subjektivizem, porojen iz neznanja ali osebnih nagnjenj in zaverovanosti vase ter preprečuje osebne žalitve, ki niso daleč od obrekovanja, kot je trditev o neuporabnosti moje knjige!

Vera Jager

OB MENARTOVEM PREVODU COLERIDGEOVE PESNITVE

O vsebinskih, estetskih in drugih vrednotah Coleridgeove poeme »Pesem starega mornarja« je bilo v angleški literarni kritiki že precej napisanega. 1961. leta je pesnitev izšla v bibliofilski zbirki pri DZS, v opremi Vladimira Lakoviča in z zelo uspešnimi simboličnimi ilustracijami Mihe Maleša, poslovenil pa jo je Janez Menart. V spremni besedi je Menart spregovoril o kulturnem ozadju, iz katerega je zrastel Coleridge, o njegovem življenju in delu ter o sami pesnitvi. Zato o tem ne bi dalje razpravljaj. Ozrl pa bi se na nekatere formalne strani pesnitve in slovenskega prevoda.

Za prevajalca kot tudi za navadnega poznavalca angleščine besedilo pesnitve ne predstavlja posebnih težav, kot se to često dogaja pri modernih pesnikih Eliotu, Poundu, Whitmanu in drugih. Le v nekaj primerih je Coleridgeov izraz nejasen ali dvoumen, kot npr. na str. 35 v prvi kitici prevoda (in v originalu seveda), kar pa je omenil Menart v pojasnilih. Pač pa je obilica metričnih elementov tisto, kar nas navda s spoštovanjem pred Coleridgeovo umetniško močjo in tehniško spretnostjo in strahom pred prevajanjem. Rima, asonanca, aliteracija so tiste osnove Coleridgeovega verza, ki bistveno prispevajo k muzikalnosti pesnitve. V »Pesmi starega mornarja« se v marsikateri kitici vsi ti elementi prepletajo, in če naj bo prevajalsko delo opravljeno tako, da bo pesem zaživel v tujem jeziku ne samo vsebinsko, ampak tudi oblikovno, se morajo ti elementi pojaviti tudi v prevodu. Janez Menart je za to delo pokazal vso potrebno sposobnost in zavzetost ter tako prevod pesnitve močno približal originalu. Mimogrede naj omenim, da se v zadnjem času v Angliji vse pogostejše pojavljajo izdaje pesmi v izvirniku, npr. v ruščini, pod črto pa je prost prevod v angleščini. Take izdaje pa bralcu, ki ne obvlada tujega jezika, še zdaleč ne morejo predstaviti pesnitve tako, kot to lahko stori kvaliteten prevod oziroma prepesnitev.

Menart lepo podaja vsebinsko stran pesnitve. Manj važno je, da je slika starega mornarja pri Coleridgeu toliko popolnejša, ker ga je pesnik že v začetku opisal z »dolgo, sivo brado« (spodaj omenjena paginacija je po izdaji »The Poems of Samuel Taylor Coleridge, edited by E. H. Coleridge, Oxford University Press, London 1945) in to na 187, 1, 3 (najprej navajam stran, nato kitico in vrsto); podobno tudi v tretji kitici istega speva: 187, 3, 3. Coleridge tudi večkrat namerno ponavlja besede, kar je važen kompozicijski element romantike, prav tako tudi Menart v slovenskem prevodu. Beseda tisoč ima prav gotovo še poseben ljudski prizvok za prikazovanje številnosti, množine, bolj kot pa števniki milijon. Najbrž je bil to vzrok, da je Coleridge pustil »milijon« le v prvi izdaji »Pesmi starega mornarja« v »Liričnih baladah« (»Lyrical Ballads«), ki jih je izdal skupaj z Wordsworthom 1798. leta in v prvem ponatisu 1800. leta, kasneje pa je ta števnik zamenjal s tisoč, da se poslednja dva verza četrte kitice v četrtem spevu sedaj glasita:

*And a thousand thousand slimy things
Lived on; and so did I. (197, 1, 1)*

V slovenskem prevodu pa:

*le jaz sem živel in z menoj
le sluzaste stvari. (41, 4, 3)*

Coleridge je povečal muzikalnost verza s pogosto uporabo notranje rime, ki so tudi v Menartovi prepesnitvi. Dejstvo, da se prevod pri tem ni bistveno oddaljil od originala, vtem ko je prevajalec obdržal zvočno strukturo pesnitve, je vsekakor zelo pohvalno. Tako je npr.:

*... češ da je ptič bil naš vodič (21, 3, 3), za angleško
For all averred, I had killed the bird (190, 2, 3)*

V nekaterih primerih je rima, ki je zlasti važen muzikalen element, v prevodu celo bolj čista in zvočna kot v originalu. Razveseljivo je, da v Menartovi prepesnitvi ni opaziti, da bi rima delala silo besedi, kar se včasih zgodi, celo v bibliofilskih izdajah.

Mimo že omenjenih zvočnih efektov se je Coleridge zelo dosti posluževal aliteracije, ki je sploh značilna za anglosaško poezijo. Tako npr. v petem spevu stari mornar opisuje angelsko petje, ko mrtvi mornarji ožive in besede v tem verzu se začenjajo z glasom »s«, ki podaljšuje sladkost zvokov z večkratno ponovitvijo:

sweet sounds rose slowly through their mouths (200, 4, 3)

Tudi v slovenščini se sičniki večkrat ponove v tem verzu:

in mili zvoki so iz ust. (53, 4, 3)

Navedem naj še en primer aliteracije:

*The fair breeze blew, the white foam flew,
The furrow followed free;* (190, 4, 1)

V slovenskem prevodu je:

*Zefir je vel, brod je hitel
in brazdal morsko plan.* (21, 5, 1)

V tem primeru je Coleridgeova aliteracija zelo učinkovita, saj se poleg aliteriranih glasov »f« in »b« v besedah največkrat pojavljata še r in l, v prvem verzu pa je tudi notranja rima.

Precej efektov v pesnitvi je Coleridge zgradil na stavčnih nasprotjih, podobnih tistim v narodnih pesmih, ko so vse misli v prvi kitici vprašujoče, začudenje in presenečenje sta vedno večja, napetost se stopnjuje. Naslednja kitica pa je pravo nasprotje prejšnje in v njej pesnik odgovori na postavljena vprašanja. Seveda je efekt manjši, če ena ali druga oblika ni izpeljana do kraja, če npr. (35, 3) najdemo odgovor že pred koncem kitice, v kateri naj bi se napetost stopnjevala, samo z vprašanji.

Ker je v moderni angleščini v zadnjem zlogu precej vokalov nemih, je število besed, v katerih izgovarjamo več konzonantov in samo en vokal (pa čeprav je zapisanih več vokalov), torej enozložnih, zelo veliko. Coleridge je v pesnitvi uporabil veliko takih besed, saj je z njimi lahko povečal učinkovitost opisovanja in tudi stopnjevanja. Večzložne besede v slovenskem prevodu pesnitve zato hitreje izpolnijo metrično obliko verza. Takih primerov je v pesnitvi več. Na primer:

It cracked and growled, and roared and howled (189, 2, 3)
in hreščal je in vreščal je (15, 3, 3)

Po zvočnih učinkih je slovenski prevod povsem uspel, saj s pomočjo onomatopoiije dovolj približa dogajanje. Razlika med originalom in prevodom pa je v tem, da naštevanje še poudarja in stopnjuje dogajanje, saj so v angleščini za isto dejanje štiri besede, v slovenščini pa samo dve.

Podoben primer predstavlja eden dramatičnih viškov pesnitve v petem spevu, ko mrtvi mornarji spet prično voditi ladjo. Ladja se prične premikati, bliska se, v tistem trenutku:

zaječal je mrlič. (50, 4, 4)
The dead men gave a groan. (199, 6, 4)

Vidimo, da je Coleridge tu uporabil množino, Menart pa ednino. Prvi verz naslednje kitice se glasi:

Za njim so zaječali vsi (50, 5, 1)
They groaned, they stirred, they all uprose (199, 7, 1)

Občutek groze, strašen vtis ob ječanju mornarjev je morda celo močnejši ob stopnjevanju, ki ga je uvedel Menart. Vendar je tu bolj pripovedni stil, medtem ko je Coleridge v istem verzu z več enozložnimi besedami dosegel večjo dramatično napetost in večje dogajanje. Pri tej stopnjujoči vsebinski plati, odsekani govornici, vse tri poudarjene enozložne besede nosijo poln naglas, vsakokrat se ponovi tudi glas »r«, ki posnema glasove in šume.

To grozeče stopnjevanje pa je Coleridge prekinil takoj v drugem verzu te kitice in v njem celo postavil kot kontrast dvakratno nikalnico. Tudi oba glagola v tej vrsti (spake, moved) sta po zvočnem učinku nasprotje zvonečemu »r« v glagolah v prvem verzu in oznanjata tišino. To dramatično dogajanje zaključi Coleridge z meditacijo o dogodku, ki je v prevodu ni. Zaradi boljše preglednosti navajam kitici v celoti.

*They groaned, they stirred, they all uprose,
Nor spake, nor moved their eyes;
It had been strange, even in a dream,
To have seen those dead men rise. (199,7)*

*Za njim so zaječali vsi,
ječe vzdramili se
in nemo, s togimi očmi,
vrvjā lotili se. (50,5)*

Omenil sem le nekaj problemov, s katerimi se je srečal Janez Menart pri prevajanju Coleridgeove »Pesmi starega mornarja«. Za vse te metrične in stilne elemente, ki jih je uporabil Coleridge, je moral prevajalec najti domačo besedo, da jih je lahko skladno poslovenil. V celoti tako uspelo prepesnitev je lahko opravil samo pesnik. *Mirko Jurak*

ANALIZA ANKETE O DELU IN POLOŽAJU SLAVISTOV V SLOVENIJI

Slavistično društvo Slovenije je v sodelovanju s Statističnim zavodom LR Slovenije organiziralo pred tremi leti med slavisti široko zasnovano anketo, ki naj bi pokazala, kakšen je položaj slavistov in kakšno je njihovo delo na terenu. Anketa je bila precej obsežna, saj je združila v enajstih poglavjih 121 vprašanj. Ta naj bi nudila splošne podatke in prikazala osebne razmere in študij slavistov, njihovo pedagoško delo in udejstvovanje izven pouka. Nadalje naj bi osvetlila odnos javnosti do slavistovega dela in ugotovila, kakšne učne pripomočke imajo na razpolago. Posegla je tudi v metodiko pouka, v podiplomski študij, publicistično in raziskovalno delo v stroki, skušala je zvedeti mnenje o sodobnih strokovnih problemih in o stikih s širšo kulturno problematiko. Kot vidimo, je anketa podrobno zajela večino vprašanj, ki kakor koli zadevajo življenje in delo slavistov. Zato so tudi rezultati dokaj pomembni, saj zelo nazorno prikazujejo stanje, kakršno je bilo med našimi slavisti pred tremi leti. Brez dvoma pa bi bili ti rezultati še bolj dragoceni, če bi prišli v javnost neposredno po tem, ko je bila anketa oddana. Iz različnih vzrokov pa smo dobili gradivo šele po dveh in pol letih v nadaljnjo obdelavo. Zato je razumljivo, da je nekatera vprašanja že prerasel čas in da se je ponekod stanje že bistveno predrugačilo. Ker pa je v večini odgovorov še vedno toliko koristnih pobud in ker veljajo številne ugotovitve še za danes, menimo, da je koristno, če s temi rezultati seznamimo širšo slavistično javnost. Pripominjam še, da nisem zajela v tem prikazu vseh vprašanj, zlasti tistih ne, ki zadevajo učni načrt. Ta se je namreč od takrat, ko je bila ta anketa aktualna, že spremenil.

Anketa ni zajela vseh slavistov, ki naj bi jih bilo v Sloveniji okrog 900. Anketirancev je bilo le 200. Večina sodelujočih se je pri anketi, čeprav je bila anonimna, dokaj potrudila. S prizadevnostjo so odgovarjali na posamezna vprašanja, štiriindvajset anketirancev pa je napisalo še koristne pripombe. Le redki posamezniki so bili mnenja, da je bila anketa preveč podrobna. Kljub nasprotujočim si mnenjem so prišli odgovori prav iz vseh okrajev in lahko zaradi tega po pravici trdim, da je prikazala anketa neko stanje, ki je bilo značilno za vso Slovenijo in ne samo za posamezna področja.

Kot sem že prej omenila, je bilo anketiranih 200 slavistov, od tega 89 moških in 111 žensk, ali v odstotkih 44,5 : 55,5. Omenjeni slavisti zavzemajo različne položaje in opravljajo razne dolžnosti: 54 je predmetnih učiteljev, 34 je profesorjev na osnovni šoli, 27 profesorjev na srednji strokovni šoli, 25 profesorjev na gimnaziji, 20 profsorskih pripravnikov na osnovni šoli, učiteljev je 15, ravnateljev različnih šol 9, dva anketiranca sta korektorja, trije pa lektorji. Iz tega prikaza lahko vidimo, da je zajela anketa slaviste na precejšnjem številu delovnih mest, ki zahtevajo to kvalifikacijo.

Analiza anketirancev po družinskem stanu in spolu nam pokaže, da je poročenih 53,5 % in samskih 44 %. Podrobnejši pregled še pove, da je bilo med samskimi slavisti 43,2 % moških in 56,8 % žensk, med razvezanimi in vdovimi je pet žensk in nobenega moškega. Socialno poreklo slavistov ne odkriva kakih večjih posebnosti, pač pa so zanimivi odgovori, ki kažejo, kakšni so eksistenčni pogoji slavistov. Takih slavistov, ki niso imeli stanovanja ali pa so živeli v neustreznih in neudobnih ali premajhnih stanovanjih, je bilo namreč kar 43 %. To je kar precejšnji odstotek, posebno če upoštevamo, da je od teh kar 20 % poročenih, 56 % anketirancev pa ima primerna ali celo komfortna stanovanja. Bolj razveseljivo je zdravstveno stanje, saj je le-to v 77 % zadovoljivo in le v 20 % nezadovoljivo.